

DEĞERSİZ ALACAKLAR ve VAZGEÇİLEN ALACAKLARDA DEĞERLEME

Hasan TOPRAK^(*) Hasan KATIRCI^(**)

1- GİRİŞ

VUK 258inci maddesinde Değerlemenin tanımı yapılmıştır. Buna göre değerlendirme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespittir. Bu maddeyi takip eden maddelerde iktisadi kıymetlerin değerlendirme ölçüleri itibarıyla nasıl değerlemeye tabi tutulacağı açıklanmıştır.

Değersiz alacaklar, VUK 322'inci maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkân kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.

Vazgeçilen alacaklar için, VUK 'un 324üncü maddesinde, Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun daefterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararlar itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur, şeklinde bir hüküm bulunmaktadır.

Yazımızda Değersiz ve Vazgeçilen alacakların değerlendirme esasları üzerinde durulacak ve konu ile ilgili çeşitli hususlara yer verilecektir.

2- DEĞERSİZ ALACAKLAR

VUK 322inci maddesinde, “kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkân kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.” şeklinde tanımlanmıştır. Değersiz alacaklara ilişkin yasal düzenlemeden de anlaşılacağı üzere bir alacağın değersiz alacak olabilmesi için iki kanuni koşul bulunmaktadır. Buna göre bir alacağın değersiz alacak olabilmesi için;

- Bir yargı (mahkeme, hâkim . kararının olması ve bu karara göre alacağın artık tahsiline imkân kalmaması,
- Veya kanaat verici bir belgeye göre artık alacağın tahsilinin mümkün olmaması, gerekir.

Madde hükmünden anlaşılacağı üzere bu iki şarttan bir tanesinin varlığı halinde bir alacağı değersiz alacak olarak nitelendirmemiz ve dönemsonunda bu sınıf içinde vasıflandırmamız yerinde olacaktır.

^(*) Vergi Denetmen Yardımcısı

^(**) Vergi Denetmen Yardımcısı

İster senetli ister senetsiz alacak olsun bu iki koşuldan birinin varlığı bir alacağın değersiz alacak olması için yeterlidir. Ancak yukarıda belirttiğimiz bu iki yasal koşul yanında muhasebe ve vergi mevzuatı bakımından gerekli başkaca hususlar da vardır.

Bu hususlar;

a) Alacağın İş ve İşletme İle İlgili Olması

Gerekir¹

Değersiz alacak niteliğini kazanacak alacağın normal ve mutad olarak işletmenin faaliyeti sonucunda doğması ve işletmenin karına etkide bulunmuş olması gerekir². Örneğin işletme sahibinin şahsi alacağını işletme faaliyeti çerçevesinde değersiz alacak olarak dikkate alınması mümkün değildir. Bu gereklilik, muhasebenin temel kavramlarından “kişilik kavramının” doğal bir sonucudur.

Danıştay muhtelif kararlarında bu konuya değinmiştir. Bu karar yazımızın ileriki bölümlerinde ayrı bir başlık halinde ele alınacaktır.

Alacağın hatır senedi ve genel olarak kefaletten doğan alacaklardan olmaması gerekir³. (Hatır senedi niteliği itibariyle gerçekte işletmeye borçlu olmayan kişilerden alınır). Hatır senedinde bir kişi veya işletmenin kredibilitesinden yararlanma düşüncesi vardır.

İşletmeler mal almak ya da banka kredilerinden yararlanmak üzere gerçekte işletmeye borçlu olmayan kişilerden bono alabilir veya bu kişilerin

üzerine poliçe çekerek bunun kabul edilmesini isteyebilir⁴.

Hatır senedi alındığında şöyle kaydedilir;

_____ / _____	
121 ALACAK SENETLERİ	XXXX
336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR	XXXX
_____ / _____	

Yapılan bu kayıttan anlaşılacağı üzere işletmenin senetli bir alacağının olduğu ancak bu alacağın işletmenin faaliyet konusuna göre örneğin emtia satışından kaynaklanmadığı görülecektir.

Ayrıca , teminata bağlanmış ya da gizli teminatı bulunan alacaklar için değersiz olarak kabul edilmesi mümkün değildir⁵.

b) Alacağın Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olması
Gerekir:

VUK 323'üncü maddesinde şüpheli alacaklar başlığı altında “Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ibaresi bulunmaktadır. Aslında şüpheli alacak, değersiz alacakların bir önceki safhasıdır. İlk olarak bir alacağın tahsili şüpheli hale gelir daha sonra tahsil imkânı mümkün olmazsa değersiz alacak niteliği kazanır.

Ticari ve zirai kazançlarda elde etme hususu tahakkuk esasına dayanmaktadır. Tahakkuk esasında

¹ Bünyamin öztürk, “Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Dönemsonu Envanter ve Değerleme işlemleri”, Maliye ve Hukuk Yayınları, Kasım 2006, s. 136

² Bünyamin öztürk, a.g.e,s.136

³ Bünyamin öztürk, a.g.e,s.137

⁴ Prof.Dr. Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe, 12. baskı, s. 257

⁵ Aykut GÜMÜŞOĞLU, Vergi Dünyası Dergisi, 2007 , Sayı 316, s.49

işlemin eksiksiz olarak doğmuş olması gerekli ve yeterlidir. Bedelin tahsil edilmemiş olmasının işlemin tekemmülüne engel teşkil etmeyecektir. Bu durumda ticari veya zirai faaliyet çerçevesinde emtia satan işletmelerin bu satıştan doğan bedeli tahsil etmemiş olması durumunda bile bedelli hasılat olarak defter ve belgelerine kaydetmiş olması gerekir. Hal böyle olunca henüz tahsil edilmemiş alacağın, dönem karını etkileyeceği açıktır.

Başlangıçta hasılat olarak kaydedilen satış bedeli, kısmen veya tamamen tahsil edilemediğinde değersiz alacak olarak zarar kaydedilmesi gerekir.

c) Kaza-i Bir Hükme veya Kanaat Verici Bir Belgeye Göre Alacağın Tahsili Mümkün Olmaması Gerekir:

Kaza-i bir hükümden neyin anlaşılması gerektiği, açık olmakla beraber kanunda daha detaylı bir düzenleme yoktur.

Kaza-i bir hükme birkaç örnek verecek olursak;

- Borçlunun alacaklı tarafından açılan davayı kazandığına dair mahkeme kararı
- Alacaktan vazgeçildiğine dair konkordato antlaşması⁶,

Kanaat verici belge ile ilgili olarak uygulamada belli konularda görüş birliğine varılmıştır.

Buna göre;

- Medeni kanunun 31'inci ve izleyen maddelerine göre mahkemelerce borçlu hakkında verilen "gaiplik kararı",
- Ticaret mahkemesince verilmiş ve ilgili masa tarafından tasfiyeye tabi tutulmuş bulunan "iflas kararı"

- Sulh mahkemesince verilen "mirası red kararı"⁷,

d) Alacağın Gerçek Usulde Vergilendirilen Mükelleflere Ait Olması Gerekir:

Bir alacağın değersiz alacak olarak kabul edilebilmesi için alacağın ya bilanço esasında veya işletme hesabı esasında defter tutan işletmeye ait olması gerekir.

VUK'un 322. maddesinde, "değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilir", denilmektedir.

Bu hükmün devamında, "işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider yazmak suretiyle yok edilir."denilmektedir.

Aynı madde içinde yer alan bu iki hükmü ele aldığımızda;

Bilanço esasında defter tutan mükelleflerin, değersiz alacağı bu niteliği kazandığı tarihte mukayyet kıymetiyle zarar yazmak suretiyle yok edeceği, işletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin ise değersiz alacaklarını gider yazmak suretiyle yok edeceği anlaşılmaktadır.

3- DEĞERSİZ ALACAKLAR İLE İLGİLİ MUHTELİF HUSUSLAR

a) Aciz Vesikası Alan Bir Alacaklının Alacağı Değersiz Alacak Olarak Kabul Edilecek mi?

Aciz vesikası, icra takibi halinde borçlunun haczedilen bütün mallarının satışı sonucu alacaklıların, alacaklarına kavuşamamaları halinde almadıkları kısım için kendilerine verilen belgedir.

⁶ Bünyamin öztürk, a.g.e,s.139

⁷ Bünyamin öztürk, a.g.e,s.139

Aciz vesikası bir alacağın değersiz hale gelebilmesi için yeterli değildir. Bir alacağın değersiz hale gelmesi için tahsil imkânının kalmamış olması gerekir. Tahsil imkânının kalmamış olması için, öncelikle tahsil için bütün yasal yollara başvurulması ve yapılan başvuru ve takipler sonucunda alacağın ödenmeyeceği veya paranın talep edilmesinin olanaksız hale gelmiş olduğunun mahkeme kararı ile tespit edilmesi gerekir⁸.

b) Şüpheli Alacak Haline Gelen Alacak Değersiz Alacak Olarak Kabul Edilir mi?

Bir alacağın şüpheli alacak haline gelmesi kesin olmamakla beraber işletme için bir zararın ortaya çıktığını anlatır⁹. Şüpheli alacaklar için ihtiyatlılık kavramı gereği karşılık ayrılmaktadır. Yani şüpheli hale gelen alacağın henüz tahsil imkânının ortadan kalkmadığı bir durumun varlığından bahsedebiliriz. Oysa bir alacağın değersiz alacak olabilmesi için tahsil imkânının kesin olarak ortadan kalkması gerekiyordu. Bu durumda tahsili şüpheli olan bir alacağın ancak tahsil imkânının kalmaması durumunda değersiz alacak olarak kabul edilmesi gerektiği işin esasıdır.

c) 4734 sayılı kanuna Göre Doğan Değersiz Alacaklar

4734 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun "Vergi İstisnaları ve Teşvik Belgeleri" başlıklı üçüncü maddesinde "Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçevesi ve Anlaşmaları" çerçevesinde gerçekleştirilen

sözleşmelerde, sözleşme hükümleri uyarınca tahsilinden vazgeçilen alacak tutarları VUK'un hükümlerine göre alacaklı için vazgeçilen alacak olarak dikkate alınacağı belirtilmektedir¹⁰. Bu durumda alacağın tahsilinden vazgeçen alacaklı vazgeçtiği kısmı değersiz alacak olarak dikkate alacaktır.

4- DEĞERSİZ ALACAKLAR İLE İLGİLİ DANIŞTAY KARARLARI

Danıştayın değersiz alacaklar ile ilgili bazı kararlarını şöyle özetleyebiliriz;

Danıştay 4'üncü Dairesi, 06.05.1980 tarih 1979/159 esas no ve 1980/1528 sayılı kararı : "kollektif şirketin bir ortağının şirketten ayrılması nedeniyle , ortağın sermaye payı ve tüm hakları karşılığında; şirketin ayrılan ortak olan ve vazgeçilen alacağının, değersiz alacak olarak kabulü mümkün değildir."

Danıştay 4'üncü Dairesi, 10.01.1984 tarih 1985/8216 esas no ve 1984/98 sayılı kararı: "Aciz vesikasına bağlanan alacaklar değersiz alacak olarak kabul edilmez."

Danıştay 4'üncü Dairesi, 20.11.1984 tarih 1984/5259 esas no ve 1984/4206 sayılı kararı: "Konkordato ilanından sonra borçlu ile yapılan ibraname ile alınmasından vazgeçilen alacak , değersiz alacak olarak işlem görür."

Danıştay 4'üncü Dairesi, 11.10.1991 tarih 1989/1829 esas no ve 1994/3076 sayılı kararı: "Bir alacağın ancak tahsil olanağının kalmadığının kesinleştiği tarihte değersiz alacak olarak zarara kaydedilebilmesi mümkündür."

⁸ Bünyamin Öztürk, a.g.e,s.140

⁹ Orhan SEVİLENGÜL, a.g.e,s.276

¹⁰ Aykut GÜMÜŞOĞLU,a.g.e,s.49

5- VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

VUK'un 324'üncü maddesine göre "konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muhteviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde kar hesabına nakl olunur".

Madde hükmünden anlaşılacağı üzere vazgeçilen alacak konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklardan olması gerekir. Bu durumda vazgeçilen alacak alacaklı için bir gider, borçlu için bir kar olacaktır.

Vazgeçilen alacağı değersiz alacaktan ayıran husus, değersiz alacak için kazai bir hükme veya kanat verici bir belgeye ihtiyaç varken vazgeçilen alacaklarda alacaklının rızasıyla alacağından vazgeçtiğini gösteren konkordato veya sulh yoluna ihtiyaç vardır¹¹.

Konkordato zaman ve miktar yönünden yapılabılır. Alacaklının alacağın belli bir yüzdesinden vazgeçmesi halinde buna tenzilat veya miktar konkordatosu denir

Borçlunun vadenin uzatılması halinde borcunun tamamını ödeyeceğini teklif etmesi ve bunun uygun bulunması halinde vade (zaman) . konkordatosundan bahsedilir. Vade konkordatosunda alacaklı değersiz alacak kaydı yapamazken miktar konkordatosunda alacaklı değersiz alacak veya zarar kaydı yapabilir¹².

Konkordatonun inandırıcılık sağlayacak belge yönünden, oldukça ayrıntılı ve uzun bir hukuki prosedürü bulunmaktadır. Sulh yoluyla vazgeçilen

alacakların belgelenmesi ise 284 sıra Nolu VUK genel tebliği ile sulh anlaşmasının notere tasdik ettirilmesi veya noter huzurunda düzenlenmesi ve bu belgenin olayın sihhatini ve inandırıcılığını ortaya koyabilmesi ile mümkündür¹³.

4734 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun "Vergi istisnaları ve teşvik belgeleri "başlıklı üçüncü maddesinde "Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçevesinde Anlaşmaları" çerçevesinde gerçekleştirilen sözleşmelerde, sözleşme hükümleri uyarınca tahsilinden vazgeçilen alacak tutarları VUK hükümlerine göre alacaklı için vazgeçilen alacak olarak dikkate alınacağı belirtilmektedir. Bu durumda alacak alacaklı yönünden değersiz alacak, borçlu için vazgeçilen alacak olarak dikkate alınacaktır.

**6- VAZGEÇİLEN ALACAKLAR İLE İLGİLİ
DANIŞTAY KARARLARI**

Danıştay 4'üncü Dairesi, 19.10.1972 tarih 1969/1472 esas no ve 1972/5788 sayılı kararı: "Zarar mahsubu, vazgeçilen alacak varken bu alacak yerine diğer karlardan (örneğin menkul sermaye iratlarından yapılamaz."

Danıştay 4'üncü Dairesi, 22.12.1972 tarih 1970/3705 esas no ve 1972/7976 sayılı kararı: "Vazgeçilen alacağın kesin belgeli olması gerekir."

**7- DEĞERSİZ ALACAKLARIN
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ**

Değersiz hale gelen bir alacak zarar yazılmak suretiyle muhasebeleştirilecektir. Buna göre,

¹¹ Bünyamin Öztürk, a.g.e,s.141

¹² Bünyamin Öztürk, a.g.e,s.141

¹³ Aykut GÜMÜŞOĞLU,a.g.e,s.49

değersiz alacak **DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR HESABININ** borcuna yazılmak suretiyle zarar yazılacaktır.

Örnek uygulama: HTHK LTD. ŞTİ. finansal açıdan zor durumda olan FTTF A.Ş. den 120.000 YTL senetsiz ve 80.000 YTL senetli alacağı için bir çok kez talepte bulunmasına karşın alacağını tahsil edememiştir. Bunun üzerine icra takibine başvurmuş Ticaret mahkemesi FTTF A.Ş. hakkında 07.07.2007 tarihinde iflas kararı vermiştir.

-----07.07.2007-----	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE	
ZARARLAR	200.000
120 ALICILAR	120.000
121 ALACAK SENETLERİ	80.000
-----31.12.2007-----	
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	200.000
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE	
ZARARLAR	200.000
-----/------	

8- VAZGEÇİLEN ALACAKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yukarıda detaylı olarak anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere vazgeçilen alacak, alacaklı açısından değersiz alacak, borçlu için vazgeçilen alacak olarak muhasebeleştirilecektir. Vazgeçilen alacak borçlu açısından bir menfaat (kar. niteliği kazanacağından önce bir fon hesabında tutulacak ve 3 yıl içinde itfa olunmadığı takdirde, kar hesabına aktarılacaktır.

Örnek uygulama: HTHK LTD. ŞTİ. FTTF A.Ş. den olan 150.000 YTL lik senetsiz alacağının yarısını 30.10.2005 tarihli konkordato ile almaktan vazgeçmiştir. FTTF A.Ş. 2005 yılında 30.000 YTL, 2006 yılında 15.000.YTL zarar beyan etmiştir.

HTHK yapacağı yevmiye kaydı

-----30.10.2005-----	
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE	
ZARARLAR	75.000
120 ALICILAR	75.000
-----31.12.2005-----	
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	75.000
689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE	
ZARARLAR	75.000
-----/------	

FTTF yapacağı yevmiye kayıtları

-----30.10.2005-----	
320 SATICILAR	75.000
549 ÖZEL FONLAR	75.000
-----31.12.2005-----	
549 ÖZEL FONLAR	30.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE	
KARLAR	30.000
-----31.12.2005-----	
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE	
KARLAR	30.000
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	30.000
-----31.12.2006-----	
549 ÖZEL FONLAR	15.000
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE	
KARLAR	15.000
-----31.12.2003-----	
679 DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE	
KARLAR	15.000
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI	15.000
-----/------	

9- SONUÇ

VUK'un 322. ve 324. maddelerinde esas itibarıyla bahsedilen; "Değersiz Alacaklar ve Vazgeçilen Alacaklar' ın Değerlemesi" başlıklı bu yazımızda bir alacağın değersiz alacak veya vazgeçilen

alacak olabilmesi için gerken koşulların neler olduğundan, değersiz alacak veya vazgeçilen alacakların dönemsonunda nasıl muhasebeleştirildiğinden ve bunlarla ilgili muhtelif hususlardan bahsedilmiştir.

Gerek idarenin uygulamalarından gerekse yasal düzenlemelerin eksikliğinden kaynaklanan aksaklıkların bulunduğu bir gerçektir. Muhasebenin kişilik, ihtiyatlılık, dönemsellik, süreklilik gibi temel kavram ve ilkeleri dikkate alındığında bu aksaklıkların çok hızlı bir şekilde çözülmesi gerekir.

KAYNAKÇA

1. GÜMÜŞOĞLU Aykut, **“Vergi Dünyası Dergisi”**, 2007
2. ÖZTÜRK Bünyamin, **“Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Dönemsonu Envanter ve Değerleme işlemleri”**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Kasım 2006
3. SEVİLENGÜL Orhan, **“Genel Muhasebe”**, 12. baskı, 2005
4. VERGİ USUL KANUNU, Oluş Yayıncılık, 2007